

Слободянюк А. О., здобувачка вищої освіти;
Артеменкова О. М., доктор філософії, викладач
ДонНУ імені Василя Стуса

КОНЦЕПЦІЯ ЕПОХИ ПОСТПРАВДИ: ВИТОКИ ТА ЗАГРОЗИ

У роботі досліджено феномен епохи постправди, її вплив на політичні процеси та громадськість. Розглянуто витоки, чинники та ознаки постправди. Проаналізовано прояви постправди в сучасній політиці, зокрема у контексті російсько-української війни.

Ключові слова: постправда, політика, пропаганда, війна.

Сучасність характеризується стрімким розвитком цифрових технологій та інформаційним перенасиченням. Зазначені особливості ставлять перед суспільством нові виклики. Одним із них є поширення на політичні процеси впливу концепції постправди, за якої емоції та особисті переконання домінують над об'єктивною інформацією. Мета дослідження – розглянути концепцію постправди (витоки, чинники, наслідки); висвітлити прояви постправди в сучасній політиці, зокрема у контексті російсько-української війни.

Вважається, що вперше термін «постправда» було використано в есе 1992 р. (опубліковане в журналі «The Nation») сербсько-американського драматурга Стіва Тесіча. Автор, розмірковуючи про скандал «Ірангейт» та війну в Перській затоці, зазначив: «Ми, як вільні люди, вільно вирішили, що хочемо жити в якомусь світі постправди». «Постправда» вживалася зі значенням «після того, як правда стала відома», а не натяком про те, що сама правда стала неактуальною [1]. Концепція постправди набуває поширення на початку ХХІ ст. У 2016 р., за версією Оксфордського словника англійської мови, термін «постправда» став словом року [1]. Значна кількість згадувань була спричинена президентськими виборами в США, а також проведенням референдуму стосовно Brexit у Великій Британії. У контексті зазначених подій «постправда» переважно асоціювалася зі словосполученням «політика постправди». Зокрема, щотижневий журнал «The Economist» опублікував матеріал «Мистецтво брехні. Політики завжди брехали. Чи має значення, якщо вони повністю залишать правду?», у якому зазначена така характеристика діяльності Трампа: «Містер Трамп є провідним представником політики “постправди” – покладання на твердження, які “здаються правдою”, але не мають жодного підґрунтя» [2].

Розглянемо різницю у визначеннях: «брехня», «альтернативні факти» та «постправда»:

Брехня – те, що стосується певних фактів, які мають конкретні просторово-часові координати. Зокрема, Сем Лейт зауважує: «Брехун безпосередньо стосується

до правдивості того, що він або вона говорить, і імпліцитно вшановує правду, заперечуючи її» [3].

Альтернативні факти стосуються тверджень, які подаються як істинні, але без врахування вже наявних доказів. Вживаються рівнобіжно з правдивими твердженнями; не є хибними, а саме альтернативними.

Постправда становить собою свідому стратегію, орієнтовану на створення середовища, у якому: неупереджені факти меншою мірою чинять вплив на формування громадської думки, ніж емоції, спричинені описом певної ситуації; теоретичні основи дискредитуються, аби унеможливити розуміння певної події, явища; наукова істина є нелегітимізованою [4].

Визначимо основні чинники, що є причинами виникнення епохи постправди: стрімкий ріст обсягів інформації у світі, що спричинив когнітивні та часові обмеження можливостей людини щодо її обробки (наслідки: складність у сприйнятті та розумінні інформації, ризик інформаційного перевантаження); різноманітність каналів для поширення інформації з метою впливу на широку аудиторію; поширення політичного популізму (зростання популярності політиків, які апелюють до емоцій та простих рішень, часто експлуатуючи страхи та упередження людей); посилення позицій як радикально лівих, так і радикально правих політичних сил.

Факторами, що відіграють провідну роль у формуванні «постправди», є [5]: емоційний вплив на сприйняття інформації, вплив групового мислення та соціальної відповідальності, викривлення пам'яті, психологічна оборона, віра в забобони та стереотипи.

Серед головних критеріїв визначення постправди можна виділити такі: нехтування об'єктивними фактами в повідомленні; використання емоційного тиску як засобу для доведення своєї позиції; звернення до переконань та цінностей особи [6].

До основних атрибутивних ознак постправди, за визначенням А. Гурківської, належать: взаємозалежність агентів (об'єкт може стати суб'єктом і навпаки); безсистемність взаємодії об'єктів / суб'єктів; алгоритмічність вибору (соціальні медіа та їх алгоритми таргетування впливають на те, яку інформацію та позиції обирають); технологічна доступність до обраної позиції; фреймінг фактів (форма подання інформації впливає на те, як особа її сприймає та оцінює); переважно тактична спрямованість [7].

Сучасна політика містить прояви постправди, що прослідковуються на рівнях від виборчих кампаній до формування міжнародних відносин. Прикладом є російсько-українська війна, розв'язана Путіним у 2014 р., та відповідно повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 р. Рішення про збройну агресію ґрунтувалося, зокрема, на постправді, яка спотворила негативне уявлення про Україну та українців. Постправда розмиває межі між правдою та брехнею, що спричиняє в російському інформаційному просторі поширення тези про те, що «в кожного своя

правда». Російська пропаганда використовує тактику підміни понять, аби перекласти відповідальність за свої злочини на інші сторони. Прикладом є вбивства мирного населення в Бучі: російські пропагандисти намагалися зняти з себе відповідальність за вчинені звірства завдяки переведенню уваги на інші конфлікти, звинуваченню «ворожого Заходу»; поширенню думки про те, що українські військові хотіли відвернути увагу від «катувань» росіян [8]. Росія намагалася перехопити ініціативу після висвітлення фактів злочинів у Бучі, скликавши засідання Ради безпеки ООН. Також заступник постпреда РФ при ООН Дмитро Полянський зазначив, що російська сторона прагне «вивести українських провокаторів, що зарвалися, та їхніх західних покровителів “на чисту воду”» [9]. Ще одним прикладом є звинувачення РФ України та Заходу в теракті у «Крокусі» з метою нейтралізації опозиції, підняття антиукраїнських настроїв [10].

Розглянемо соціальні наслідки епохи постправди: поширення містифікацій (люди вірять твердженням, які здаються правдивими, але насправді не відповідають дійсності); неперевірена інформація: швидкий потік інформації в мережі «Інтернет» призводить до того, що люди не завжди перевіряють факти; ймовірність уникнення відповідальності: ті, хто поширює неправдиву інформацію, не завжди несуть відповідальність за свої дії, оскільки зазвичай зберігають свій статус і легітимність в очах громадськості; маніпулювання політикою: постправда може використовуватися для просування певних політичних ідеологій; вплив на думки та поведінку: люди, що не володіють базовими навичками з медіаграмотності, вмінням фільтрувати інформацію, стають більш схильними до впливу постправди. Внаслідок цього підривається довіра громадськості до інституцій та ЗМІ, ускладнюється прийняття обґрунтованих політичних рішень, зростає поляризація та розкол у суспільстві.

Отже, постправда – це свідоме створення середовища, у якому емоції домінують над фактами (має значний вплив на політику, сприяє маніпулюванню суспільною думкою та прийняттю необґрунтованих рішень). Російсько-українська війна є прикладом прояву концепції постправди: РФ чинить деструктивний вплив на громадськість, використовуючи некритичність свідомості. Поширення постправди має серйозні соціальні наслідки: підриває довіру до інституцій, ускладнює прийняття обґрунтованих рішень, призводить до розколу в суспільстві. Задля мінімізації негативних наслідків постправди потрібне забезпечення доступу громадян до неупередженої інформації, підвищення медіаграмотності населення.

Список літератури

1. Word of the year 2016. *Oxford Languages*. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/> (дата звернення: 09.04.2024).

2. Art of the lie. Politicians have always lied. Does it matter if they leave the truth behind entirely? *The Economist*. 10.09.2016. URL: <https://www.economist.com/leaders/2016/09/10/art-of-the-lie> (дата звернення: 09.04.2024).
3. Leith S. Nothing Like the Truth. *Times Literary Supplement*. 2017. URL: <https://www.the-tls.co.uk/politics-society/politics/post-truth-sam-leith/> (дата звернення: 09.04.2024).
4. Bufacchi V. Truth, lies and tweets: a consensus theory of post-truth. *Philosophy & Social Criticism*. 2021. Vol. 47(3). P. 347–361. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0191453719896382#fn8-0191453719896382> (дата звернення: 09.04.2024).
5. Агарков О. Концепція «постправди» та особистість. *Габітус*. 2023. № 46. С. 117–122. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/46-2023/46_2023.pdf (дата звернення: 09.04.2024).
6. Бунєєва К. Фейк у контексті комунікативних практик. *Гуманітарний корпус*. 2022. № 43. С. 39–42.
7. Гурківська А. Змістовна демаркація постправди, пропаганди, дезінформації та неправдивої інформації. *Грані*. 2023. 26(3). С. 118–125. URL: https://www.researchgate.net/publication/373470149_Zmistovna_demarkacia_postpravdi_propagandi_dezinformacii_ta_nepravdivoi_informacii (дата звернення: 09.04.2024).
8. «Бучанська різанина»: як росія прагне уникнути покарання. *Укрінформ*. 05.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3449195-bucanska-rizanina-ak-rosia-pragne-uniknuti-vidpovidalnosti.html> (дата звернення: 09.04.2024)/
9. «Різанина в Бучі»: Україна просить Міжнародний кримінальний суд приїхати на Київщину. Що відомо. *Суспільне Новини*. 03.04.2022. URL: <https://suspilne.media/224761-rizanina-v-buci-ukraina-prosit-miznarodnij-kriminalnij-sud-priihati-na-kiivsinu-so-vidomo/> (дата звернення: 09.04.2024).
10. Серов І. «Рівень ненависті до України знову піднявся до максимуму»: експерт назвав головну мету звинувачень України в теракті у «Крокусі». *ТСН*. 01.04.2024. URL: <https://tsn.ua/exclusive/riven-nenavisti-do-ukrayini-znov-pidnyavsya-do-maksimuma-ekspert-nazvav-golovnu-metu-zvinuvachen-ukrayini-v-terakti-u-krokusi-2548264.html> (дата звернення: 09.04.2024).